Nørhøe

Af Jefrey Andersen

Den tidligste historie

Den vestlige del af Gørding sogn hedder Nørhøe. På den anden side af Høe Bæk ligger Sønderhøe, som hører under Bramming sogn.

I gammel tid har egnen været dækket af egekrat, da der ved uddybning og regulering af bækken er fremdraget forkullede egestammer, og mosejorden bærer også præg af brand. Der er også spor af stenbelægning i skellet mellem de to gamle gårde i Nørhøe. Det er muligvis den gård, som lå her først. Et kort tegnet af Tøger Reenberg Teilmann, Endrupholm, omkring 1762 tyder på, at gårdene førhen var bygget på hver sin side af vejen til Sønderhøe ned til bækken, hvor der også var vadested.

Første gang Høe optræder i historien er i slutningen af 1300-tallet. Herom skriver Oluf Nielsen i sin bog om Gørding herred (1872): »1378 pantsatte Lavrens Valdemarsen til provsten i Varde syssel Tue for 6 mark lybsk sit gods i Høthe i Gøringh sogn. Denne gav ved sin død 1387 til Ribe Domkirkes bygningsfond samme gård i Høøthæ. 1683 var her 1 gård; i bækken fangedes da med små ruser aborrer, skaller, gedder og ål«. [1]

Hvornår gården blev selvejergård vides ikke. Første gang en ejer dukker op igen er i jorde- og matrikelbogen fra 1608-1609, hvor det ses, at der i Høe boede en Søren (Jensen) Bramming. [2] Han betalte følgende i skat:

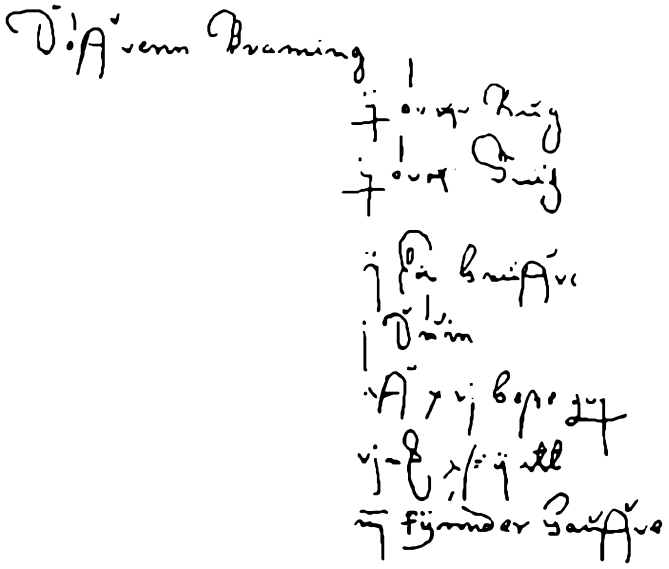

Søffrenn Bramming
1 1/2 ørte Rug
1 1/2 ørte Buig
1 skp. Hauffre
1 Sviin
aff 16 Heste ???
6 mark 10 sk 2 all (album)
3 tynnder Hauffre

Søren Bramming var præstesøn fra Bramming og tidligere herredsfoged, men blev i 1598 dømt fredløs. Det skete efter at han i kådhed under et drukgilde i biskop Hegelunds gård i Ribe den første maj havde dræbt rådmand Anders Sørensen Klyne. De var kommet op at slås, og da rådmanden ville parere med sit spyd, snublede han og blev såret i benet og døde tre dage senere. Herredsfogeden måtte for dette bøde 500 rdl. til rådmandens arvinger og 400 rdl., hvis renter skulle anvendes til fattige i Ribe. Et kongeligt benådningsbrev i 1604 bestemte, at de 400 rdl. skulle komme de fattige disciple i Ribe tilgode. [3]

Der findes i Gørding Kirke en ligsten over Søren Jensen Bramming, som døde den 6. januar 1608. I Hegelunds almanakker (s. 491) står: »Søffren Bramming manddraber døde, effter lang sengeleje (siden Sct. Hans dag)«.

Under Bramming Hovedgård

Bramming Hovedgård er oprettet i 1572. I 1652 blev herregården, der var i Lange-familiens eje, overtaget af Erik Krag. Han begyndte straks en storstilet godssamling, og i oktober 1653 var turen kommet til en selvejergård i »Nørhøde«. [4] Nørhøe-folkene blev ved køb af gården fæstebønder under Bramming Hovedgård og var det i omtrent 200 år til 1841, hvor bønderne igen blev selvejere.

En Hans Andersen, sælger i 1653 sin selvejergård til Erik Krag på Bramming Hovedgård. I 1664 bor der en Hans Nielsen på gården med en jordskat på 1½ ørte rug, 1½ ørte byg, 2 skæpper havre, 2 svin, af 16 heste (?), 6½ mark 2 skilling 2 album samt 4 trave havre. [5]

Hans Nielsen er skytte under hovedgården. I 1681 er Hans Nielsen stadig fæster med hartkorn på 4 tdr., 6 skæpper (4-6-0-0). [6] Men i 1688 er der ifølge fæsteprotokollen to fæstere på samme gård, nemlig Hans Nielsen (Fauerskov) og Niels Jepsen, og hartkornet er forandret fra 4-6-0-0 til 3-7-1-1. [7] Omkring 1700 fordeles jorden til de to fæstere, og fem år senere afstår Hans Fauerskov (matr. nr. 2a) til Jens Mikkelsen. Der er ikke opgivet hartkorn for ham i fæsteprotokollen.

Den anden (matr. nr. 1a) afstår Niels Jepsen 1709 til sønnen Jep Nielsen med hartkorn 3-3-0-0,5, som er forandret til 3-4-0-0,5 ved fæsteskifte i 1720. En ny forandring sker i 1872, så den får størrelse som matr. 2a, dvs. 2-0-0-2,5.

Bønderne var som nævnt fæstere under Bramming Hovedgård og gjorde hoveri dertil efter bestemte regler. En fæsteoverdragelse i 1808 viser omfanget og hoveriet og prisen for fæstningen.

I indfæstning, et éngangsbeløb for at overtage et fæste, skulle der betales 50 rdl., og ellers skulle der hvert år i marts lægges en landgilde på 3 rdl. og 2 mark. Derudover var der meget detaljerede bestemmelser om hoveriet, om hvordan hovedgårdens marker skulle dyrkes og høstes, hvor meget pligt der

var til at køre til mølle med korn og hvordan veje, grøfter, hegn og diger skulle vedligeholdes.

I 1809 har hver fæster været i Strandby med rug 3 gange. Hvor lang tid, det har taget, vides ikke, men en lang tur har det været, når man tager vejene og befordringsmidlet i betragtning.

En samtidig taksation af ejendommen matr. nr. 2a giver en god oversigt over bygninger og besætning på gården, og det må formodes, at den anden ejendom har haft et lignende udseende. Gården bestod af et stuehus i sønder på 7 fag, en stald i øster på 9 fag, heraf 6 fag til kostald og 3 til hølo, samt en lade i nord på 13 fag med 4 fag til korngulv, 2 fag lo, 3 fag hestestald og 4 fag hølo.

Af besætning og inventar gøres kun det op, som har forbindelse med hoveriet. Her nævnes 2 heste, 2 plage, 3 vogne, 1 plov og 2 harver med jerntænder.

Udskiftningen skete i 1798, hvor bønderne i Nørhøe og Smedegård fik jorden samlet. Før havde Nørhøe mindre tægter sammen med bønderne i Smedegård. Jorden blev nu næsten samlet, idet matr. nr. 1a fik den vestlige del og et stykke i midten, medens matr. nr. 2a fik det østlige og ligeledes et stykke i midten og begge et stykke eng i Smedegård.

Desværre er der ingen udskiftningsplan bevaret for området, kun nogle beregninger, som ikke siger ret meget. Arealet var beregnet til 855,260 alen² (33,7 ha.), omregnet til hartkornsværdi 156,512 alen². Det meste af agerlandet var dog hede og den nordlige del egekrat. Endnu langt op i vor tid fandtes der hede og krat, som blev opdyrket. Konge- og kirke-tiender skulle der også svares. Fra 1749 til 1797 var tiende af hver gård 3 mark. Uvist af hvilken årsag var det fra 1825 til 1833 forskelligt, idet 1a svarede 1 mark 5 skilling 4 penni, og 2a svarede 2 mark 2 skilling. I 1833 blev 1a hævet til det samme.

Der blev i 1864 foretaget en ny vurdering til kirketiende. Matr. nr. 1a var da blevet delt, 1b var solgt til Brammingborg, men samlet gav de 9 skp. rug i kirketiende og det samme gav 2a. Tiendet skulle holdes klar til levering fra 11. november til 1. april efter at være tilsagt 14 dage forud. Det skulle leveres enten i Ribe, ved Roborghus, Darum eller et andet sted, dog ikke længere afstand end Ribe. Tiende-skøde blev i 1876 udstedt til ejerne fra V. F. Øllgaard, Bramming Nygård, der på daværende tidspunkt var ejer af Gørding Kirke.

Matr. nr. 1a, Hedvigsminde, Nørhøevej 10

Som tidligere nævnt blev gården i 1709 afstået af Niels Jepsen til sønnen Jep Nielsen. I 1720 fæstede han gården igen, da med et hartkorn på 3-4-0-2,5, men havde den kun til 1725, hvor Hans Nielsen fra Nørå fæstede den. Allerede et år senere bliver Laurs Hansen af Sønderhøe fæster på stedet. Først i 1782 overtager sønnen Hans Lauridsen fæste efter moderen Maren Lauerskone, som kommer på aftægt på gården. Stedet er da bogført med hartkorn

2-0-0-2,5. Gården bliver i familien, da sønnen Niels Hansen fæster stedet i 1835.

Niels Hansen er den, der den 29. januar 1841 køber gården til selveje af Ingeborg Fabricius, Bramming Hovedgårds ejer, for 537 rdl. 3 skilling hamburg-curant eller 860 rbd. (rigsbank daler) rede sølv. Der er dog enkelte hæftelser på ejendommen, som først er ude af skøderne i 1908, hvor der står, at Bramming Hovedgårds ejeres ret til jagt, fiskeri og færdsel er uden betydning, da den ikke har været brugt de sidste 40 år.

I 1845 deles ejendommen i to, matr. nr. 1a og 1b. 1b sælges til Niels Hansen, Brammingborg (Borre), et stykke beliggende i vestre side af gården opmålt til 4 skp. 3 fdk. for 400 rd. hamburg-curant eller 640 rbd. rede sølv. Endvidere står der i skødet: Da der findes mergel, forbeholder jeg mig ret til at lade grave og bortføre indtil 1. marts 1847 fire skar i kvadrat af samme. Den ret er sikkert blevet benyttet, da der langs sognegrænsen findes både ler- og mergelgrave. I skødet står endvidere, at grunden inden to år skal forsynes med bygninger og beboelse, men det fremgår ingen steder, om det er sket. Jorden hører stadig under Brammingborg.

I 1847 sker der det, at Niels Hansen, Nørhøe, lejer to hedelodder ud og dermed får heden opdyrket og daglejere i nærheden. Først i 1920 ophørte lejehusmændene ved salg af jorden.

Tilbage til matr. nr. 1a, Hedvigsminde. I 1854 køber Jens Jensen af Tømmerby for 1000 rd. rigsmønt gården med lejekontrakt og aftægt til Niels Han-

Hedvigsminde fotograferet i 1928. (Foto i privateje).

sen og Johanne Thomasdatter til en værdi af 300 rd. med 3 fag i den øster ende af gården og havejord. Gammel hartkorn 1-3-1-2,5, ny hartkorn 1-5-3-2. 1868 sælges gården til Andreas Handler fra Darum Østerby for 2550 rd. rigsmønt med aftægt til Niels Hansen.

Der er nu tre lejekontrakter med husmænd. Samtidig nævnes matr. nr. 4 Smedegård første gang særskilt med et hartkorn på 0-0-3-1. Der er også bestemmelser om dyndgravning, skel, lergrave og omtalte klausul med førstrettigheder til Bramming gods. I 1874 indgås der en kontrakt om Gørding kanalen, der anlægges på det tidspunkt. Den går fra Lundbækgård i Aike til Bramming Nygård langs Holsted Å. Andreas C. Handler er også medstifter af Gørding Sparekasse i 1887. Det er også ham, der i 1876 får tiendeskøde på Gørding konge- og korntiende på 6 skp. 2 fdk. rug for 169 kr.

Efter næsten 40 år overtager sønnen Jens Andersen Handler gården, matr. nr. 7 i Terp (en moselod) er i perioden købt til. Købesummen for gården er 10.000 kr. i gave, for besætning og løsøre betales 3.000 kr., for matr. nr. 4, Smedegård, og nr. 7, Terp, betales 800 kr. Ejendommen er vurderet til 15.000 kr. Han sælger jord fra til de lejehusmænd, der bor der. Der sker dog en sammenlægning, så der kun bliver 2 husmænd tilbage med jord, det er matr. nr. 1d og 1c, i dag Nørhøevej 10 og Brammingborgvej 10.

Efter kun 4 år sælger Jens A. Handler Hedvigsminde, og det indvarsler en periode med hyppige ejerskifter. Køberen er Niels N. Brandt fra Øster Vedsted, som får gården for 22.500 kr. med avl, afgrøder, arbejdsredskaber, tilliggender og besætning, der består af 10 kvier (2 røde, 3 hvide, 5 skimlede), 9 kalve, 2 heste rødblissede, 3,5 år gamle, 5 svin samt anpart i mejeriet og slagteriet.

Brandts tid på Hedvigsminde blev kort. Efter en fogedsag måtte han i 1912 sælge til Hans Berg, Fousing.

Denne sælger i 1917 til proprietær H. Rasmussen af Århus for 45.000 kr., vurderingen er på 22.000 kr. Det er i øvrigt første gang navnet, »Hedvigsminde« er nævnt, det navn, som gården har endnu.

H. Rasmussen har dog kun gården i 3 mdr., hvorefter den sælges til Jørgen Ross, Tulsmark. Det kunne se ud som om, at gården er blevet ribbet, da den sælges uden besætning og matr. nr. 7, Terp er ikke nævnt i skødet. Købesum 38.000 kr.

Det er J. Ross, der i 1919 foretager en udstykning af ejendommen i fire parceller og sælger de to fra. Parcellen 1e og 4a Smedegård sælges til N. H. Nielsen til sammenlægning med 1d. Nr. 1g købes af Kr. M. Kristensen fra Sønderhøe, den ejes i dag af Henning Rasmussen, Brammingborgvej 16. Der er nu 2 parceller tilbage, 1a + 1f, på henholdsvis 0-6-3-0,75 og 0-2-1-0,5. Det er den størrelse, ejendommen har i dag (30 ha).

J. Ross udvider besætningen noget, og da han sælger til vognmand Henrik Voss, Tusbøl, i 1920 er prisen 60.500 kr. Besætningen består af 22 kreaturer,

3 heste, 2 grisesøer, 4 ungsvin og 35 høns. Dertil kommer interesser i Bramming Andelsmejeri, Esbjerg Svineslagteri og Ilsted Kvægavlerforening.

Hvad der sker i de næste tre år vides ikke, men i 1923 køber Jørgen Ross, nu Gelsbro, ejendommen tilbage for 37.000 kr. heraf 24.000 kr. for ejendom og 13.000 kr. for løsøre.

Allerede året efter sælger J. Ross til Søren Jepsen Lund, Hjortkær. Prisen er for ejendom 30.000 kr. og løsøre 17.100 kr.

I 1925 handles der igen, da Laurids Th. Kristiansen fra Nr. Bork køber den for 32.000 kr. for ejendom og 15.000 kr. for løsøre.

Efter nogle omskiftelige år kommer der ro på ejendommen, og den bliver nu i slægtens eje, da den nuværende ejer, Arne Kristiansen, forpagter den i 1960 og køber den i 1965.

Matr. nr. 2a, Engvang, Høevej 12

Hans Nielsen (om det er ham, der i 1664 nævnes i jordebogen som Hans Nielssøn Fauerskov, skytte på Bramming, er ikke helt sikkert, men dog sandsynligt), som i slutningen af 1600-tallet var fæster på matr. nr. 2a, overdrager 1708 fæstet til Jens Michelsen, Hedegård. Han har den i 31 år til 1739, hvor sønnen Michel Jensen fæster den. Faderen er da på aftægt, og hartkornet er opgivet til 2-0-2-2,5. Michel Jensen har den i 32 år, hvorefter sønnen Jens Michelsen overtager fæstet i 1771, han er da 32 år. Hans søn, Michel Jensen, fæster stedet i 1808. Moderen er da 70 år og enke og får aftægt på gården.

Michel Jensen dør i 1822, 54 år gammel og Nis Christensen fra Virum gifter sig med enken; han er 29 år, hun er 54 år. Han bliver enkemand et par gange og får hver gang lidt yngre koner. Det er Nis Christensen, der i 1841 køber gården fri af Bramming Hovedgård for samme pris som 1a.

I 1860 sælger han til Hans Gregersen Hansen for 1500 rd. rigsmønt, aftægt til en værdi af 400 rd. og 4 fag af gårdens østre hus. Der er på det tidspunkt tre husmands-lejekontrakter, som alle er læst i 1847.

Handlen går dog tilbage 11 måneder senere, uvist af hvilken grund, til prisen 1.200 rd. Der er i det skøde også nævnt det årlige fattigbidrag, dog ikke hvor meget, kun at det er betalt. I 1867 er det enken Ane Poulsen, der driver gården, hvilket hun gør i 2 år, indtil hun sælger til Hans P. J. Christensen for 4.800 rd. uden aftægt. Handlen går dog tilbage igen.

I 1870 køber Jens Jensen af Nørå stedet af enken Ane Poulsen for 4.000 rd., hvor køberen påtager sig at udrede den sidste besidder, Hans P. J. Christensens gæld på 2.800 rd.

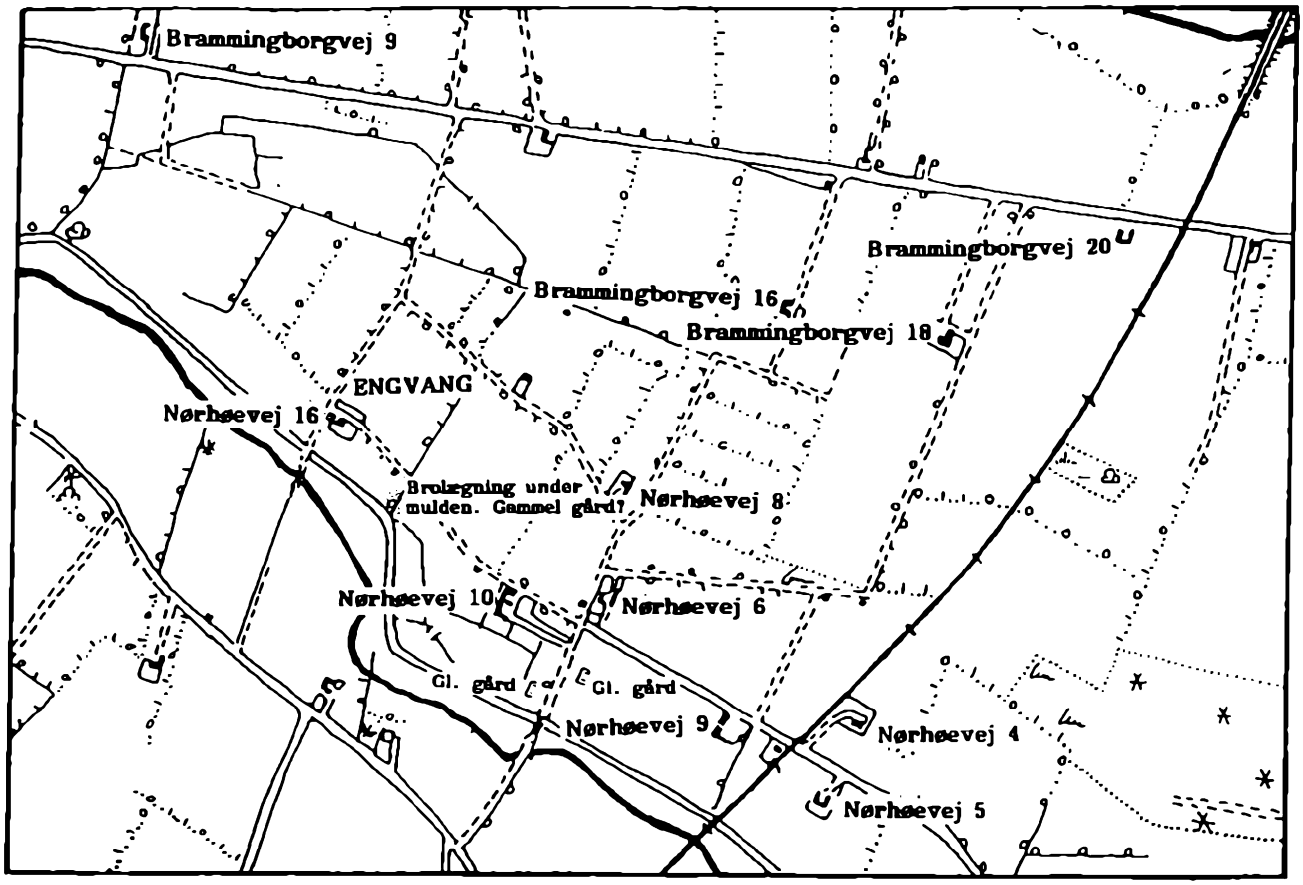

Nørhøe området. (Kort: Jan Hjarnø).

I bemærkningerne gives der Bramminggårds ejere ret til jagt og fiskeri, og der udlejes jord til fire lejehusmænd.

I 1871 sælger Jens Jensen en parcel, nr. 5 af Smedegård, til Jørgen Johansen på 0-0-2-1 for 400 rd; det er den parcel, der ved udskiftningen i 1798 blev tillagt gården.

Jens Jensen sælger sidst i 1890 ejendommen til Hans Friis Sørensen, der er født på gården »Bækdalgård« lige på den anden side bækken. Købesummen er 8.000 kr. og indeholder til Jens Jensen og hans kone Ane Lauridsen aftægt, hvis værdi i fem år er 1.500 kr. Fra 1893-94 udstykkes lejejorden og parcellerne 2b-2c-2d sælges. Der er dog sket en sammenlægning af noget af jorden, og Hans Friis Sørensen køber for 125 kr. det ene af husene, som lå på det nordvestlige stykke af heden oppe ved krattet. Gårdens hartkorn er nu 1-3-1-2,15. 1911 købes en moselod i Terp for 260 kr., og 1916 udvides arealet igen. Det er tømmerhandler Chr. Nielsen, Gørding, der udstykker og sælger parceller af 4n Aike-by til bønderne i Nørhøe. Hans Friis Sørensen køber 4u (2,75 alb.) for 300 kr. Det bemærkes i skødet, at statsbanerne må tage af jorden, hvad de har brug for til anlæggelsen af Bramming-Funderbanen.

1930 overdrages gården til sønnen Frands Peder Sørensen. Der er da 65 tdr. land med en besætning på 4 heste, 10 køer, 14 ungkvæg, 15 svin og 8 får. I 1937 sælges 27,5 tdr. land fra, det er de nordlige parceller langs den nu anlagte bane. Gården bliver i familien, da sønnen, Bent Friis Sørensen, overtager den i

Veterantog ud for Nørhøe i dec. 1983 med »julemennesker«. Bramming-Funder-banen, der går gennem Nørhøe, blev indviet i 1917, men benyttes nu kun en enkelt gang i døgnet til godstrafik til Grindsted. Desuden benytter jernbane-veteranklubben ofte banen til udflugter i weekenderne.

1975. Den drives nu uden besætning som gartneri med forskellige grøntsager og jordbær.

Folketallet

Folketællinger for Nørhøe viser lidt om udviklingen på egnen. I 1787 blev den første tælling foretaget. Neden for er den og de følgende folketællinger vist i tabelform.

Folketallet i Nørhøe 1787 - 1850

Folke-tællingsår	Antal husstande	Antal voksne	Heraf aftægts-folk/ indsiddere	Børn	Tjeneste-folk	I alt
1787	2	5	1	5	0	10
1801	2	7	2	5	0	12
1834	2	8	0	3	1	12
1840	2	5	1	7	0	12
1845	3	8	2	14	0	22
1850	9	20	1	18	0	38

Som det ses, skete der ikke meget de næste godt 50 år. Først i 1845-tællingen er der kommet en husstand mere, og nu stiger børnetallet kraftigt.

De næste fem år går det stærkt, fæstebønderne har købt sig fri og lejet noget af heden ud til lejehusmænd. Der er nu ni husstande med tyve voksne og

atten børn. Lejehusmændene går ud som daglejere, men har også andre erhverv samtidig. Der er en smed, en kurvemager, en skomager og et par væversker. Til gengæld er der ingen karle eller tjenestepiger, kun en inderste der er daglejer, hvilket vil sige, at han bor til leje på en af gårdene.

De følgende folketællinger viser ikke de store udsving, der er otte husstande med 25-27 personer, i dag er der ni husstande i det område, der hedder Nørhøe.

Skoleforhold

Nørhøe har altid hørt til Gørding sogn, også hvad skole angår. I 1751 oprettede I. C. Worm, ejer af Bramming Hovedgård og den største lodsejer i Gørding sogn, en fundats om skoleforhold i Gørding sogn. Sognet blev inddelt i fire skoledistrikter, hvoraf Sønder-Bøel, Ilsted og Nørhøe var sammen i andet distrikt.

Der står i fundatsen, at ovennævnte på grund af vejens længde ikke kan søge hovedskolen i Gørding og derfor selv skal have en skolemester, som de selv på bedste og billigste måde skal lave en aftale med, så deres børn kan blive forsvarligt undervist. Alle, uanset om de har børn eller ej, skal og contribuere. Og til hjælp af kirkelysepenge nyde 3 mark.

I begyndelsen skete undervisningen på gårdene. Fra 1834 boede skolelæreren på Juulsgård i Ilsted og var lærer i både Ilsted og Lourup skoledistrikter.

I 1895 byggedes den nuværende Ilsted skole, som desværre blev nedlagt i 1967.

Noter

1. Oluf Nielsen: *Historiske Efterretninger om Gørding Herred.* København 1872, genoptrykt af Historisk Samfund for Ribe Amt, 1978, s. 16.
2. Jorde- og matrikelbog. Landsarkivet.
3. *Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1613.* Udg. ved Bue Kaae. Esbjerg, 1976, samt Bue Kaae: »Biskop Peder Jensen Hegelund 1542-1614. En biografi«. Esbjerg 1977, s. 134 og 152.
4. Oluf Nielsen, s. 49.
5. Jorde- og matrikelbog. Landsarkivet.
   En ørtug var et kornmål, som svarede til henholdsvis 10 skæpper rug, 12 skæpper byg eller 20 skæpper havre, hvor 1 skæppe er det samme som 1/8 tønde. Der gik 16 skilling på hver mark og 3 album på hver skilling. De 4 trave havre var det samme som 240 neg, idet en trave bestod af 20 kærre á 3 neg.
6. 1 tønde hartkorn = 8 skæpper á 4 fjerdingkar á 3 album.
7. Fæsteprotokol for Bramming Hovedgård. Landsarkivet.
8. Fæsteovertagelse 2. juli 1808. Godsarkiv for Bramming Hovedgård på Landsarkivet i Viborg.

Jefrey Andersen, f. 1935 i Gørding (Annesmindevej 5). Fisker og matros i ca. 10 år, teglværksarbejder i ca. 20 år. Siden 1980 kontorbestyrer i SID. Adr.: Nørhøevej 7, Bramming.